

# TOVÁBBKÉPZÉS

---

*Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola (Budapest)  
Gyógypedagógiai Pszichológiai Intézet*

## **Gondolatok a másságról\***

LÁNYINÉ DR. ENGELMAYER ÁGNES

A minket körülvevő természet lelkes csodálói - legyenek bár egyszerű emberek, vagy művészek - a természet szépségének megfogalmazásakor annak csodálatos sokszínűségét, a változatosságot emelik ki. A növény- és állatvilág sok-sok fajtája, az égtájanként, földrajzi vidékenként eltérő flóra és fauna ezerarcúsága elbűvöli, lenyűgözi a benne gyönyörködőt.

Az emberi fajnak is természetes tulajdonsága ez a sokszínűség. Amióta ember létezik, az emberi közösségeket alkotó egyedek jellegzetesen különböznek egymástól. Nincs két egyforma ember! Különbözünk bőrünk színében, testalkatunkban, abban, hogy milyen képességekkel születtünk, hogy mit tanultunk, milyen értékeket követünk, mennyire tudunk hinni és miben, kiket szeretünk, miért lelkesedünk, mit dolgozunk. Minden ember saját személyes kincsének érzi azt, ami a többi embertől megkülönbözteti, azt, ami egyediségét, másságát, megismételhetetlen személyiségét adja. Hány költő énekelte meg ezt a mindenkitől eltérő, sajátosan csak rá jellemző személyiség csodát!

Különbözünk is egymástól, és mégis hasonlítunk egymásra. Emberek vagyunk, a világot megismerni, megérteni vágyó, benne helyünket kereső, a megélhetésért küzdő, a boldogságot kereső emberek. Hasonlóság és különbözőség harmonikusan egészítik ki egymást, mert ez az élővilág legősibb, öröktől fennálló létezési princípiuma.

Mégis, mintha az emberi elme egyszerűsíthető, kategóriákat teremtő szándéka és a megszokott, egyforma dolgoknak biztonságot adó szerepe arrafelé vinné az embereket, hogy azt vegyék észre, és azt szeressék egymásban, amiben hasonlítanak. A kisebb-nagyobb emberi közösségek tagolódásának mindig is lényeges

---

\* *A „Kaposvári Tavasz Fesztivál - Somogyi Tavasz” program keretében (1993. március 18-án) Kaposvárott elhangzott előadás*

szervező eleme ez a hasonlóság. Az életkor, a nem, a bőrszín, az iskolázottság, a közös anyanyelv, közös kultúra és vallás, az azonos érdeklődés és hivatás emberi csoportokat alakít, amelyekben otthon érezzük magunkat. És ez természetes így.

Hiba volna azonban, ha csak ezt a megszokottat, magunkhoz hasonlót, velünk egyformát ismernénk el az emberi létezés lehetséges formájának. Szegényebbek lennének ennek a gondolkodásnak következtében.

A lehetséges másságok közül most főleg egyfajta másságról szeretnék beszélni, arról, ha egy ember, vagy az emberek bizonyos csoportja testileg, lelkileg, érzék-szervileg, szellemileg sérülten, fogyatékosan, rokkantan él.

A hagyományos - típusokat, kategóriákat kereső - gondolkodásban az a dichotómia kínálkozott, hogy vannak egészséges emberek és betegek, épek és fogyatékosak, normálisak és abnormálisak.

Vajon mi a normalitás? Meg tudjuk-e határozni egyáltalán? Egy ideálképzet a normalitás, aminek megvalósítása felé törekszünk? A normalitás és az abnormalitás is nyilvánvalóan viszonyfogalom. Különböző történelmi korok és kultúrák, különböző civilizációk más és más emberi tulajdonságokat, viselkedést, más képességek együttesét ítélték normálisnak. Szellemesen fogalmazta meg egy pszichológus, hogy a tökéletes normalitás után kutatni teljesen abnormális dolog.

Fogyatékos emberek azóta léteznek a történelem tanúsága szerint, amióta emberi társadalom létezik. Ez a fajta másság tehát felfogható úgy is, mint az emberi társadalom természetes velejárója. A fogyatékos emberek tehát az emberi létezés egy lehetséges formáját képviselik. Az állatvilágban nincsenek fogyatékosok, rokkantak, hiszen a létért való harcban a gyengék, az elesettek elpusztulnak. Csak az ember képes arra, hogy támaszt, oltalmat, védelmet nyújtson a gyengének, az önmagáról gondoskodni nem tudóknak, hogy kipótolja, helyettesítse mindazt, amitől a természet a fogyatékos embert megfosztotta. A fogyatékos emberek léte nemcsak teher a társadalomnak - mint ezt sok régebbi gyógypedagógiai elmélet hangoztatta -, hanem emberi kihívás is. A gyógypedagógiának sem csak és nem elsősorban az a feladata, hogy tehermentesítse a társadalmat, a családokat a fogyatékos emberek terhétől. A sérült emberek léte mint kihívás értékteremtést is hordoz: azáltal, hogy voltak a társadalomban fogyatékos emberek, tanult rá az emberiség olyan humanista értékekre, mint együttérzés, elfogadás, segítség, karitatív tevékenység, védelem és befogadás.

Persze a fogyatékos emberek életének történelmi léptékű ismerete ennek az ellenkezőjére is sok példát szolgáltatott. A szegregáció, a leértékelés, a megbélyegzés, és a jogokból való kirekesztés, sőt még az üldözés és elpusztítás is ugyancsak megesett fogyatékos emberekkel az évszázadok során, és megesik még

ma is emberek által az emberi társadalomban. A gyógypedagógia ezt az élethelyzetet ismerte fel és ennek ellensúlyozására akart vállalkozni. De megfoszthatjuk-e az egész társadalmat attól az esélytől, hogy humanizmust tanuljon? A modern, szociálisan érzékeny és etikai értékek felé vonzó gondolkodás és társadalmi cselekvés nem ebbe az irányba halad. Tehát nemcsak a gyógypedagógiának kell vállalkoznia arra, hogy a fogyatékos emberek mellé álljon.

Milyen bizonyítékot tudunk még felhozni arra, hogy a fogyatékosan létezés sajátosan emberi specifikum? Az ember a legtehetősebből megszülető, de a legtöbb lehetőséget magában hordozó, legfejlettebb élőlény. A magasan szervezett, nagymértékben differenciált rendszerek sajátossága, hogy sérülékenyek. Az emberré válás nemcsak filogenetikus folyamat volt valaha évmilliókkal ezelőtt, hanem az egyed fejlődésének, az ontogenezisnek is jellemzője: emberré egy folyamatban válunk a szocializáció során. Emberi adottságaink csak interperszonális közvetítéssel, az emberi kommunikáció során, a nevelés és a kultúra értékeinek átadása hatására bontakoznak ki. A bonyolult rendszerben, a magasan differenciált emberi szervezetben és a még bonyolultabb szocializációs folyamatban számtalan esély van a torzulásra, meghibásodásra, a „tökéletes egész” ki alakulására. Az emberi lét tehát magában hordja ezt a kockázatot és ez már önmagában is emberi tulajdonság.

Sőt: az „épek, a normálisak” tábora és a fogyatékosak világa nem különíthető el élesen. Mindnyájan - az ún. ép emberek is - valamilyen területen, valamilyen mértékben fogyatékosak is vagyunk.

A régebbi gyógypedagógiai elméletalkotásnak és a gyógypedagógia legitimációjának is fontos része volt, hogy az épek és a fogyatékosak közötti minőségi és mennyiségi különbségeket, az elválasztó vonalat, a határhúzást körülírja.

A mai antropológiai indíttatású gyógypedagógiai elméleti rendszerek abból indulnak ki, hogy megkeressék a fogyatékos és nem fogyatékos emberek közös jegyeit, az emberség és emberi mivolt összekötő szálait.

Ilyen közös jegy az igény a szeretetre, az emberi kapcsolatokra, a védettségre, a biztonságélményre, ilyen az önkifejezés és megértés vágya a kommunikációban. Közös az emberek félelme és irtózása a megalázástól, a kihasználástól, megszegyenyítéstől. Közös az igény az emberi méltóság tiszteletére. És ha ezek az igények nem elégülnek ki, ha nem kapják meg fogyatékos emberek mindezt a szocializáció folyamatában, akkor a sérülten is emberi létforma kibontakoztatásának esélyétől fosztjuk meg őket.

Nemcsak az ember szervezetében lévő fogyatékoságok, fizikai korlátozottságok hozzák létre tehát az ún. nem normális emberi működéseket, hanem a tágran értelmezett emberi kultúra korlátozása. Ez az egyik argumentuma annak, hogy a súlyosan és halmozottan fogyatékosoknak - a súlyosan értelmi fogyatékosoknak is - elidegeníthetetlen emberi joguk van a nevelésre, képzésre.

Az előbb abból indultunk ki, hogy minden ún. ép ember valamilyen területen egyúttal fogyatékos is. Most fordítsuk meg a tételt, és vizsgáljuk meg, hogy a fogyatékos gyermekek és felnőttek között nincsenek-e ép adottságokkal, jó részképességekkel, harmonikus személyiséggel, sőt különböző tehetségekkel rendelkező személyek. Mindnyájan tudjuk, hogy vannak! Szakmai múltunkból, személyes élményeinkből, az irodalom, a képzőművészetek, a zene birodalmából is hozhatjuk a példákat. Mégis viszonylag milyen keveset foglalkozott a gyógypedagógia a fogyatékosok között a tehetségek felismerésével, a tehetség kibontakoztatásával, nevelésével, az „épeknél” már működő tehetséggondozással. Ne legyünk persze igazságtalanok. Minden jó gyógypedagógus úgy érzi, hogy munkájában figyel erre; iskolai ünnepélyek, versenyek, klubfoglalkozások szervezésekor, kiállítások rendezésekor, az országos vetélkedőkre történő felkészítés során. Igen, lehet a jó példákat sorolni, és ezek közé tartozik ez a kaposvári kezdeményezés is: teret, alkalmat adni az alkotásra, a fogyatékos és fogyatékosan is tehetséges, önkifejezésre és alkotásra képes gyermekek és fiatalok művészetét megismertetni, közreadni, fogyatékos és nem fogyatékos gyermekek közös alkotómunkáját, közös élményeit elősegíteni. Csak elismerés jár a törekvés helyi kezdeményezőinek.

Nem akar részemről ünneprontás lenni, de az igaz helyzetfeltáráshoz és a javítás szándékához az is hozzátartozik, ha elismerjük, hogy hány gyermek jó képessége sikkadt el, alkotó kedve lohadt le, vagy ki sem bontakozott - vagy azért, mert mostohák voltak a gyógypedagógia körülményei, korlátozóak és nem ösztönzőek a feltételek, vagy azért, mert mi magunk, gyógypedagógusok sem hittünk eléggé a fogyatékos gyerekek fejleszthetősége, képezhetősége - eddig nekik tulajdonított - mértékének tágításában, túlhaladásában, mert inkább azt néztük, hogy mit nem tud és nem eléggé hittük, hogy mégis többre képes.

Pedig *Robert Musil*t, a Tulajdonságok nélküli ember c. írását idézve: „Önmagában véve senki sem szép vagy rút, jó vagy rossz, jelentős vagy tompa szellem, hiszen az ember értéke mindig attól függ, hisznek, vagy kételkednek benne.”